Kruidlaag:	
Menyanthes trifoliata	3.2-3
Phragmites australis	2b.1
Juncus subnodulosus	2m.2
Carex diandra	2b.5
Valeriana dioica	2a.2-3
Schoenus nigricans	+.2
Carex lepidocarpa	+.2
Parnassia palustris	+.1
Lysimachia vulgaris	1.1
Cirsium palustre	+.1
Mentha aquatica	+.1
Dactylorhiza fuchsii	+.1
Carex acutiformis	+.2
Utricularia minor	1.2
Salix cinerea iuv.	+.1
Alnus glutinosa iuv.	+.1
Moslaag:	
Drepanocladus revolvens	4.3
Scorpidium scorpioides	2a.3
Campylium stellatum	2b.3
Pellia endiviifolia	+.2
Fissidens adianthoides	1.2
Riccardia pinguis	+.2
Calliergonella cuspidata	1.2

Nr. VW 90049. 22-6-1990. Blauwgrasland, jaarlijks in de zomer gemaaid. Oppervlakte: 20 m²; kruidlaag 100%; moslaag 20%.

Kruidlaag:	
Molinia caerulea	4.3
Epipactis palustris	2b.1
Gymnadenia conopsea	1.1
Parnassia palustris	+.2
Selinum carvifolia	1.1-2
Schoenus nigricans	1.2
Carex lepidocarpa	1.2
Carex distans	+.2
Carex flacca	+.2
Carex panicea	+.2
Eleocharis quinqueflora	+.2
Briza media	+.2
Valeriana dioica	+.2
Centaurea nemoralis	1.1
Cirsium oleraceum	1.1-2
Potentilla erecta	2b.2
Juncus subnodulosus	2m.5
Lythrym salicaria	+.1
Phragmites australis	+.1
Pulicaria dysenterica	2a.1-2
Angelica sylvestris	+.1
Cirsium palustre	1.1
Lysimachia vulgaris	2b.1-2
Anthoxanthum odoratum	+.1
Ranunculus acris	+.1
Trifolium pratense	+.2
Eupatorium cannabinum	+.1
Vicia cracca	+.2
Lotus uliginosus	+.1
Mentha aquatica	+.1
Calamagrostis epigejos	+.1
Festuca rubra	+.2
Moslaag:	
Fissidens adianthoides	2a.3
Calliergonella cuspidata	2a.3
Campylium stellatum	+.2

LOOFBOSSEN IN OOST-TWENTE

J.J. Kleuver

Excursieleiding: J. Kleuver
Datum : 6 juli 1991
Deelnemers : J. Barkman, J. Dijk, H. van der Hagen, P. Hommel, M. Jalink, A. van der Kruis, A. Lemaire, J. Schreurs, E. Takman, J. Vrielink, S. van der Werf.

Tijdens deze excursie werden de volgende bosgebieden bezocht: Hazelbekke (Natuurmonumenten), Achter de Voort (Staatsbosbeheer) en het Smoddebos (Overijssels Landschap).

HAZELBEKKE

In Hazelbekke werd een fraai bronnetjesbos, omringd door hoger gelegen bossen, bekeken. De voornaamste discussiepunten betroffen de syntaxonomische benaming en begrenzing van de bekeken bostypen. Merkwaardig was dat deze discussie zich tegelijkertijd afspeelde op associatie- en (onder-)verbondsniveau. Voor het brongebied was de vraag: *Carici elongatae-Alnetum* of *Carici remotae-Fraxinetum*, dus resp. *Alnion glutinosae* of *Alno-Padion*? Van der Werf merkt hierbij op dat het *Carici remotae-Fraxinetum* een bronbos met kalk is, met o.a. *Carex pendula* en *Equisetum telmateia*, hoewel de Duitsers het soms veel ruimer opvatten. Hij geeft de voorkeur aan de benaming *Chrysosplenio-Alnetum*.

In het wat hoger gelegen bos vond het grootste deel van het gezelschap het overheersen van *Carpinion*-elementen doorslaggevend. De hoogste delen konden echter vrij duidelijk als *Fago-Quercetum* worden aangeduid. De kleinschalige afwisseling in het bos en de goede ontwikkeling van *Fraxinus excelsior* gaven ook hier aanleiding tot syntaxonomische discussies. Over het verwijderen van verspreid naaldhout bestond geen verschil van mening: zo snel mogelijk doen! Een klein populierenopstandje leverde de vraag op of de bomen ineens of etappegewijs opgeruimd dienen te worden, i.v.m. de grote hoeveelheid ter beschikking komende mineralen. Een eenstemmig oordeel was er niet. Terloops werd gekeken naar een nat, soortenrijk hooiland met veel *Equisetum fluviatile, Menyanthes trifoliata, Dactylorhiza spec.* etc. Ook hier kwam de benaming ter

discussie, waarbij kreten vielen als *Calthion, Caricion curto-nigrae* en *Filipendulion.* De benaming *Caricion davallianae* is zeker niet juist.

ACHTER DE VOORT

Hoewel Achter de Voort niet in het meest bloemrijke stadium bezocht werd (dat valt in mei), werd wel een goede indruk verkregen van een rijk, overwegend vochtig tot nat loofbos, waarin sterker nog dan in Hazelbekke, de kleinschalige afwisseling van vegetatietypen, tot bijna per m^2, frappeerde.

Het bos valt alleen al daardoor op wetenschappelijk verantwoorde manier vrijwel niet te karteren. Voor het beheer maakt dit niet veel verschil. Het beheer is geheel gericht op natuurlijke ontwikkeling. De plantensociologische benaming zou kunnen zijn:

1) de laagste slenken: *Carici elongatae-Alnetum,* met o.a. *Carex div. spec., Glyceria spec.* en *Ranunculus repens.*
2) de iets hogere vlakken: *Pruno-Fraxinetum,* met o.m. *Ribes rubrum, Prunus avium* en *P. padus, Crataegus laevigata, Ranunculus auricomus, Primula elatior* en (niet gezien) *Gagea spathacea.*
3) op plaatsen waar tijdelijk water stagneert ("Wechselfeucht"): *Stellario-Carpinetum periclymenetosum.* Van der Werf merkt hierbij op dat vooral op deze groeiplaats bij een beheer als hooiland blauwgraslanden kunnen voorkomen.
4) lokaal, op iets drogere plaatsen: *Fago-Quercetum molinietosum,* met o.a. *Molinia caerulea* en *Maianthemum bifolium.*

SMODDEBOS

Het Smoddebos is over grote oppervlakten een overduidelijk *Stellario-Carpinetum.* Alleen de paden horen hier (logischerwijze) zeker niet toe. Zowel hier als in Hazelbekke kwam herhaaldelijk de vraag naar voren, in hoeverre randverschijnselen als *Lysimachia nemorum* op de paden, maar ook de bosomringende zomen en eventueel andere vegetaties (mede-)bepalend mogen zijn voor de vegetatiekundige typologie binnen het bos. Barkman stelt dat men hierbij erg voorzichtig moet zijn en dat in eerste instantie het bos zelf moet worden bekeken. Van der Werf meent dat uiteraard wel eerst in het bos moet worden gekeken, maar dat een zo breed mogelijk spectrum van kenmerken gebruikt moet worden. Bij kartering ben je zelfs daartoe gedwongen, omdat niet ieder stuk goed ontwikkeld is (of nog erger!). Iedere bosassociatie heeft zijn eigen verzameling niches, afgeleiden, accesorische typen en vervangingsgezelschappen.

Barkman maakte ons hier nog opmerkzaam op het voorkomen van het mos *Isopterigium seligeri* op een essevoet. Normaal komt deze soort op zure schors voor: een teken van verzuring? Naar aanleiding van deze vondst ontspon zich een discussie over het gebruik van het woord "nitrofiel" tegenover "nitrofiet". Barkman geeft de voorkeur aan het laatste woord, omdat nitrofiet in het midden laat of de plant nitrofiel dan wel nitrotolerant is.

De excursie bleef, ondanks minder gunstige weerberichten (vrijwel) droog, hetgeen de sfeer geen kwaad deed.

DE BIESBOSCH

I.S. Zonneveld

Excursieleiding : I. Zonneveld
Datum : 18 juli 1990
Deelnemers : J. Barkman, Th. Brock, R. Buskens, C. Coolen, Th. Croese, R. van Diggelen, S. de Goeij, P. Hommel, J. Kleuver, C. Liebrand, M. Meertens, J. Rademakers, P. van Ree, M. Siebum, W. de Veen, J. Wiegers, W. van Wijngaarden

De excursie begon in een ietwat rumoerig "Bezoekerscentrum", gevestigd in het oude dorpshuis te Drimmelen. Hier werd allerlei informatie opgedaan en een 13 minuten durende algemene diashow bekeken, waarin slechts één pertinente onwaarheid voorkwam, namelijk dat de Biesbosch een *voormalig* zoetwatergetijdengebied is. Door de excursieleider werd aan de deelnemers een notitie uitgereikt over de aard, huidige status en waarde van het Nederlandse Zoetwatergetijdengebied, waartoe de Biesbosch(en) nog steeds behoren (Zonneveld, 1990). Een belangrijk punt uit de notitie is dat er aan de hand van de geomorfologie drie soorten zoetwatergetijdengebieden onderscheiden kunnen worden: estuaria, delta's en lagunes.

De Biesbosch was een delta, vertoont nog de geomorfologie daarvan, maar door het verzwakken van de getijstromen en door reeds vroeger aangelegde barrières komt er geen slik meer op de opwassen en treedt er slechts erosie op. Dit is het typische proces van een lagune. Er is een gradiënt aanwezig van meer dan een meter tijverschil in het westen (Oude Maas) tot ca. 50 cm in de Sliedrechtse en nog altijd 20 cm in de Brabantse Biesbosch, uitwiggend tot 0, oostelijker op de Maas en Merwede-Waal. Onder invloed van die tijbeweging komen de karakteristieke getijdenplanten en bepaalde plantencombinaties nog steeds voor.